

פתיחה

בנביא (ח, ט) זכריה כתוב, שיש לצום בזמן הצרות שאירעו לעם ישראל. וכפי שראינו במקום אחר (דברים שנה ו'), למרות שהגמרא במסכת ראש השנה (יח ע"ב) כותבת, שמעיקר הדין בזמן הזה בשאר הצומות למעט תשעה באב אין חובה להתענות, למעשה כפי שכתבו הראשונים ופסק השולחן ערוך - עם ישראל קיבל על עצמו להתענות בכל עניין. ובלשון **המשנה ברורה** (תקנ, א):

"ואסור לפרוץ גדר: רוצה לומר, אף על גב דמסקינן בגמרא דבזמן דאין מצוי גזירות עובדי כוכבים על ישראל תלוי הדבר ברצון ישראל, דהיינו אם רצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות בהג' צומות הרשות בידן, כתבו הפוסקים דעכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור ואסור לפרוץ גדר."

מחמת דברי **המגן אברהם** (תקנא, י), נוהגים בשלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לבין תשעה באב לא לשמוע שירים הגורמים לשמחה ולריקודים, זכר לחורבן. אלא שלכאורה, מדברי מספר גמרות שנראה להלן משמע שבזמן הזה אסור לשמוע בכל עניין מוזיקה. אם כן איזה ייחוד יש בשלושת השבועות? בעקבות תשעה באב שיחול ביום ראשון נעסוק השבוע בשאלה זו.

מקור הדין וטעמו

האם מותר לשמוע מוזיקה? הגמרא במסכת גיטין (ז ע"א) כותבת בשם מר עוקבא שאסור לזמר, ומביאה לראייה את הפסוק 'אל ישמח ישראל, אל גיל בעמים'. גמרא נוספת בסוטה (מח ע"א) משלימה את הדין וכותבת בשם רב, שאזן ששומעת זמרה תעקר (אך מותר לפועלים לשיר תוך כדי עבודתם). ומדוע נאסרה הזמרה? נחלקו הראשונים:

א. **רש"י** (חגיגה טו ע"ב), **רמב"ם** (תעניות ה, יד) ו**תוספות** (גיטין שם ד"ה זמרא) ביארו, שהסיבה לכך היא חורבן הבית. לאחר החורבן גזרו חז"ל מספר גזירות כדי להדגיש את הצער, אחת מהן היא לא לשמוע מוזיקה. ככל הנראה המניע לפירוש זה שהמשנה במסכת סוטה מספרת, שלאחר חורבן הבית התרחשו מספר דברים: ניטל טעם הפירות, גזרו שלא ללכת עם בגדים מסוימים בחתונות, וכן לא לשמוע מוזיקה. ובלשון הרמב"ם:

"משחרב בית המקדש תקנו חכמים שהיו באותו הדור... וכן גזרו שלא לנגן בכלי ה שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר 'ישעיהו כ"ד' בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין."

ב. **הגאונים** (הרכבי סימן ס') ו**הרמב"ם** באחת מאיגרותיו (ובניגוד לדבריו ביד החזקה) חלקו, והבינו אחרת את האיסור. לשיטתם כאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לזמר, היא לא מבחינה בין לפני חורבן הבית ובין לאחריו וכפי שטען רש"י, אלא כותבת איסור כללי שנוהג בכל זמן - אסור לשמוע מוזיקה שיש בה דברי פריצות, 'קילוס גיבור בגבורתו' וכדומה.

כיצד יתמודדו עם הגמרא בסוטה הכותבת שלאחר החורבן לא שמעו יותר שירים, וממנה עולה שהטעם הוא זכר לחורבן? ככל הנראה התשובה היא, שכפי ששמע מהגמרא אין מגמתה לפסוק דינים, אלא לספר עובדות שהתרחשו לאחר החורבן. לאחר החורבן מחמת הצער לא שמעו יותר מוזיקה (וכפי שניטל הטעם מהפירות), ואין בכך הוראה הלכתית.

לכאורה מוזיקה של קדושה אמורה להיות מותרת, שהרי לא משמיעים בה דברים מגונים המושכים את הנפש לדברים אסורים. אף על פי כן הרחיב הרמב"ם את האיסור וכתב, שכל ניגון בכלים אסור, כיוון שעל אף שיש שירים ראויים, הרי שרוב השירים מושכים את הנפש לדברים רעים, ולכן לא חילקו חז"ל בדבריהם ואסרו כל נגינה למעט בחופות (ועיין בירושלמי סוטה ט, יב).

להלכה

נחלקו הפוסקים כיצד להכריע, מחלקת שמושפעת מטעם האיסור שראינו לעיל:

א. **הרמ"א** (תקס, ה) פסק כדברי **התוספות** (גיטין שם, ד"ה זמרא) ו**הטור** (תקס) שהבינו, שטעם האיסור הוא החורבן. משום כך נקטו, שכאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לשמוע מוזיקה, כוונתה רק למוזיקה הנשמעת בבתי משתאות, אולמות וכדומה שאז יש בשימעתה שמחה מרובה, אבל מוזיקה בחיי היומיום אין בעיה לשמוע.

עוד הוסיפו **הטור** ו**הרמ"א** והתבססו על דברי הירושלמי (מגילה ג, ב) והתוספות, שלמרות שבדרך כלל מותר לשמוע מוזיקה שלא בבתי המשתה, כאשר מדובר באנשים שרגילים לשמוע מוזיקה באופן תדיר, כמו המלכים שהיו רגילים להתעורר וללכת לישון כאשר מזמרים לפניהם - אסור לשמוע אפילו שלא בבית המשתה (אך במקום מצווה מותר). ובלשון הטור:

"ואסרו כל מיני שיר בין בכלי בין בפה. ופירש רש"י, כגון לשורר בבית המשתה. והתוספות מפרשים דאפילו בלא משתה נמי (= גם) אסור, ודווקא למי שרגיל בכך, כההיא דאיתא בירושלמי ריש גלותא (= ראש הגולה) הוה קאים ודמיך בזמרא, פירוש בשוכבו ובקומו היו מזמרים לפניו¹."

ב. בעוד שהרמ"א אסר לשמוע מוזיקה רק בבתי משתאות ולאנשים הרגילים בכך, כאמור לעיל הרמב"ם באגרותיו אסר כל שמיעת מוזיקה לכל אדם, של מצווה ושל חולין, בשעת משתה ושלא בשעת משתה. רק לשיר בפה שירי קודש מותר, וכן שירים ששרים הפועלים בפיהם בעת עבודתם כדי שיתגברו במלאכתם.

כדברי הרמב"ם פסקו להלכה באחרונים גם **הב"ח** (תקס, ז) ו**השל"ה** (שם) שכתבו שיש למחות במקילים הנוהגים לזמר לקב"ה עם כלי זמר, ורק בשמחת חתן וכלה יש היתר. במקרה בו ידוע שלא יקשיבו לתוכחה, אין למחות בהם, מכיוון שמוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים (וכפי שראינו בדף לפרשת דברים שנה ג').

¹ למעשה הטור לא הביא דברי התוספות במדויק. **ראשית**, התוספות כותבים שרק ראוי להחמיר ולא לשמוע שירים כאשר הם לא נאמרים על היין, ואילו הטור כתב שהם נוקטים כך מעיקר הדין. **שנית**, התוספות נמנקים את טעם האיסור 'שמתענג ביותר', ואילו הטור כתב שטעם האיסור הוא, שאותם אנשים רגילים לשמוע מוזיקה. מכל מקום הרמ"א הביא את טעמו של הטור.

ג. **השולחן ערוך** (שם) בעקבות **הרמב"ם** בהלכותיו, נקט בדעה ממוצעת. בניגוד לתוספות והרמ"א שפירשו שהאיסור לזמר בכלי נגינה חל רק בבתי משתאות (וכן אנשים שרגילים לשמוע מוזיקה), הם פירשו שכוונת הגמרא לאסור שמיעת מוזיקה שאינה של מצווה לכל אדם, ולא דווקא בבתי המשתאות.

מוזיקה בזמן הזה

לפי מה שראינו עד כה עולה, שבפשטות יהיה אסור לשמוע מוזיקה בחיי היום יום, שהרי רוב המוזיקה אינה מוזיקה של מצווה המותרת לדעת השולחן ערוך, וגם הרמ"א שפסק שמותר לשמוע אף שלא במקום מצווה, סייג שמלכים שרגילים לשמוע מוזיקה אסורים לשמוע (וודאי שלדעת הב"ח אסור). דנו האחרונים, כיצד ליישב את מנהג העולם השומע מוזיקה:

א. **שמיעת מלכים: הציץ אליעזר** (טו, לג) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת א, מה) תירצו, שכאשר הרמ"א פסק שהרגילים בשמיעת מוזיקה כמלכים אסורים בשמיעתה, אין כוונתו לתת דוגמא לאנשים הרגילים לשמוע מוזיקה, אלא כוונתו לומר שדווקא שמיעת מוזיקה כמנהג המלכים שהיא שמיעת יוצאת דופן בייחודה אסורה, אך לא סתם שמיעת מוזיקה כפי שנהוג היום.

משום כך, בעוד שיש מקום לומר שהליכה לקונצרט תהיה אסורה, כיוון שזו מוזיקה מיוחדת ושונה, הרי שמיעת מוזיקה רגילה שונה היום במעמדה מבעבר. בעוד שבעבר שמיעת מוזיקה היה דבר יוצא דופן ומיוחד, והיה בשמיעתה חשש לשכחת החורבן. כיום האפשרות לשמיעת מוזיקה מאד פשוטה, ואין בשמיעתה מעשה מיוחד העלול לפגוע בזיכרון החורבן. ובלשון הרב עובדיה:

"ועיין בשו"ת כפי אהרן אפשטיין שכתב, שהמקילים לזמר ולנגן בכלי שיר נראה שסמכו על מה שכתבו הטור והרמ"א, שלא גזרו אלא רק במשתה או במי שרגיל בכך כדרך המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר. גם יש שאומרים שאינם עושים לשם שמחה אלא לשם לימוד חכמת הניגון."

ב. **מניעת עצבות: חלק מהאחרונים** וביניהם **הרב וואזנר** (שבת הלוי ו, סו) **והרב אליהו** (בין המצרים ז, א) חלקו על הבנת הציץ אליעזר והרב עובדיה וכתבו, שכאשר הרמ"א כותב שמוזיקה ששומעים המלכים נאסרה, אין הכוונה למוזיקה מיוחדת בדווקא, אלא כוונתו לתת דוגמא לאנשים שבעבר היו רגילים לשמוע מוזיקה, ובזמננו שמיעת מוזיקה בחיי היום יום תהיה אסורה.

ובכל זאת כדי ללמד זכות על השומעים מוזיקה, כתב הרב וואזנר על פי **המהרש"ג** (ב, קנה), שייתכן ששמיעת מוזיקה כדי לצאת מעצבות (ואולי אפילו כדי למנוע עצבות) נחשבת צורך מצווה, וכפי שראינו, אין מחלוקת בין השולחן והרמ"א שמוזיקה מעין זו מותרת. עם כל זאת, כאשר ברור שלא זו המטרה, לדעתו יש בכך איסור. ובלשונו:

"ולמעשה לבושתנו ולצערנו, כמעט נשכח הלכה פסוקה הזאת, ואין לנו למוד זכות גמור, ומיהו (= ומכל מקום) על כל פנים אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות, או למי ששומע לפקח עצבונו שיש לומר שבגדר מצוה הוא, כאשר כבר כתב הגאון המהרש"ג."

ג. **דרך רמקול: אפשרות נוספת ללמד זכות על השומעים מוזיקה בזמן הזה**, הביאו **החלקת יעקב** (סב, ב) **והרב עובדיה** (שם). הם כתבו, שכאשר חז"ל אסרו על שמיעת מוזיקה מחמת החורבן, הם אסרו לשמוע כלים ממש. מוזיקה ששומעים ברדיו או אפילו דרך רמקול בהופעה נחשבת מוזיקה שונה, ולא עליה גזרו חז"ל.

סברא דומה ראינו לשיטתם, כאשר דנו בשאלה האם מותר לשמוע שירת נשים דרך רדיו (בשלח שנה א'). גם במקרה זה טענת הרב עובדיה (וכן בשם הרב אלישיב) להקל בשמיעה דרך הרדיו, וכאשר חז"ל נקטו שאין לשמוע שירת נשים, כוונתם היתה לשמיעת קול אשה ממש, ולא קול העובר דרך רמקול ורדיו (ועיין הערה²).

מוזיקה בימי בין המצרים

לפי מה שראינו עד כה, יש לבחון איזו מוזיקה נאסרה בימי בין המצרים. הגמרא במסכת תענית (כו ע"ב) כותבת, משנכנס אב ממעטים בשמחה, ולכן פסק **השולחן ערוך** שממעטים במשא ומתן במידת האפשר, לא נושאים נשים, אוכלים בשר וכדומה. עוד הוסיף **המגן אברהם** (תקנא, י), שאסור לשמוע מוזיקה של מחולות ושמחה.

עולה מהאמור, וכן כתבו גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה א, קסו) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת ו, לד), שהחידוש בימי בין המצרים הוא, שבעוד שבשאר ימות השנה יש מקום להקל בשמיעת מוזיקה שלא במקום מצווה, הרי שבימי בין המצרים בהם מתעורר הצער על המקדש - אין לשמוע מוזיקה זו. מה הדין בשמיעת מוזיקה באירוע של מצווה? נחלקו האחרונים:

א. **שיירי כנסת הגדולה** (תקנא, לג) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת ו, לד) פסקו, שמכיוון כפי שראינו לעיל, למעט הב"ח שהתיר רק בחתונה לשמוע מוזיקה של מצווה, שאר הפוסקים התירו מוזיקה זו, לכן גם כאשר מדובר באירוע הנערך בזמנו כמו סעודת ברית מילה, מותר לשמוע מוזיקה של מצווה.

ב. **האליה רבה** (תקנא, כו) חלק וכתב, שמנהג העולם שאפילו לצורך סעודת מצווה הנערכת בזמנה אין להקל ולשמוע מוזיקה בימי בין המצרים (בפרט בתשעת הימים). עם זאת גם לשיטתו, במקרה של אדם המתפרנס מניגון, כתב **הביאור הלכה** (תקנא ד"ה ממעטים) שיש מקום להקל עד תשעת הימים.

שבת שלום! סיימת לקרוא? קח לקרוא בבית או בבקשה תעביר הלאה על מנת שעוד אנשים ייקראו...

² כמו שצינו בדף על שמיעת שירת נשים, בעוד שרבים נדחקו למצוא היתר לשמיעה זו, נראה שהתירוץ המסתבר ביותר ליישוב דומה ליישוב הציץ אליעזר והרב עובדיה במקרה זה. בעוד שבעבר שמיעת קול אשה בזמר היה מעשה חריג, ואף היה נעשה לרוב בפניה, בזמן הזה המשמעות שיש למוזיקה פחותה, ואין בשמיעת אשה שרה מעשה יוצא דופן.

³ מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com